

EEN NIEUW BOEK VAN HERMAN DE MAN

● DOOR H. KUYPER-VAN OORDT

Onze Nederlandse letterkunde bezit op 't oogenblik een drietal regionisten, streekroman-schrijvers, van naam. Het zijn Anton Coolen, Anne de Vries en Herman de Man. Een vergelijking tussen hen te maken ligt niet in mijn bedoeling; ze zijn trouwens even verscheiden onderling als hun streek dat is. Anton Coolen en Anne de Vries tekenen een armelijke strook lands, het zandige Drenthe en de moerassige Brabantse Peel; hun mensen zijn daggelders en klotstekers. Terwijl Herman de Man de „zwarte ingeërde“ boerenstand beschrijft uit het hartje van Holland; van Schoonhoven tot Vianen; Zuidholland ten Oosten, en Westelijk Utrecht; de Lekdijk; de Vlist, waar zulke mooie oude hofsteden liggen, en de grote boerengeslachten wonen, die nog leven naar vaderlijke zede, donker, stemmig, ingetogen, godsdienstig, althans orthodox. Nu vertelt deze streek-auteur met een mannelijke zeggung, en met een onnavolgbaar

talent, dat zijn nieuwe boek tot een der beste stempelt, welke er sedert tijden verschenen zijn. Ik stel De Barre winter van negentig zeker niet ten achter bij het beroemd geworden wassende water, zelfs meen ik dat de tucht welke een auteur in de kortere vertelling zich oplegt aan De Mans werk nog ten goede is gekomen. Laten we het in zijn bijzondere kwaliteiten eens bezien.

De barre winter van negentig is, wanneer men een overdracht als deze toelaat met een oud-hollands „verhalend schilderij“ te vergelijken; men spreekt ook wel van „raamvertelling“. Een tiental hoofdstukken, elk onder eigen titel en als afgerond geheel te zien, hoewel bepaalde personen, met name „Gerbrand Johannes Cabauw, Lekdijk a 43 Jaarsveld“ de duitendief, die uit elke ellende baat weet te slaan, gedurig weer optreden. Deze vertellingen, elk een „raam“ vullend, zijn 26

zonder uitzondering voortreffelijk opgezet en uitgevoerd, en zij bewaren (wat literair-vakkundig zeer knap is) een volstrekte harmonie tussen stijl en inhoud. In een schets als cholera asiatica is de toets licht; in het felle, bloedige otterhonden vechten om hun jas dramatisch en zwaar. Twee ganzen van steen bereikt juist in de krasse, overdrijvende taal zo prachtig de beoogde climax: het jagen naar eigen ondergang in een krampachtig verstarde geestesgesteldheid, welke niets meer kent en ziet dan het opbieden tegen een rivaal. Rijk afwisselend is Herman de Mans beeldend vermogen; het meisje uit hoofdstuk 9 is zo teer geschetst. En in twaalf Delftsche bordes is het verdroomde leven van Nelia, de deftige dienstmeid uit 't Huis te Meerkerk, die met een koddebeier trouwde en versuft en simpel raakte in de eenzame koeipolder, weerspiegeld in zachtere woorden, met, heel aan 't eind, één wilde flits als de malende stakker een misdaad begeeft.

Van de streektaal heeft De Man een spaarzaam gebruik gemaakt. Een enkel aardig oud woord, zoals ont, ontig, onbetamelijk, aanstotelijk; een zinnetje als „boerenvrouwen onder de mutse“, om daarmee een in de toenemende verwildering teloor geraakte waardigheid aan te duiden; een geldsberekening in „ponden“, waarbij dertig pond aan honderd tachtig gulden gelijk is. Een klank als „keind“ of „vrommes“- . Het is, of iemand praat met even een licht accent; men zegt: „Ik hoor, waar je vandaan komt.“ Meer heeft Herman de Man niet nodig. Zijn locale kleur is sprekend genoeg.

Zo ten naastenbij..... laten we zeggen: drie keer in een eeuw komt de „legendarische“ winter voor; ieder beleeft die eenmaal. Hetzij in zijn eigen aards bestaan, of in de verhalen van ouden van dagen. En nu is het eigenaardig, dat ofschoon het toch ook waarlijk nadien wel knapjes gevoren heeft, „de winter van negentig“ de winter bij uitnemendheid is gebleven; ihans nog, nu hij zes en veertig jaar achter ons ligt, ver weg, in een vorige eeuw. Als we bedenken dat een bepaalde winter zo lang in heugenis kan blijven in onze tijd, nu alles van de weerkundige gesteldheid keurig genoteerd en geregistreerd wordt, dan

zullen we gemakkelijker een verschijnsel van vroeger verstaan. Toen werd de „historische winter“ licht een „heroïsche winter, dat wil zeggen: evenals aan een heldenfiguur uit de legende of half-legendaire geschiedenis alle grote daden, welke omtrent zijn levenstijd verricht zijn, werden toegeschreven, zo bracht ook eenmaal een eenvoudiger denkend geslacht alle grote dingen van sneeuw en ijs onder bij die éne, ieder heugende, winter van giganten-formaat.

Laat ik als voorbeeld eens noemen de Februarimaand van 1929. Toen is, als ik mij niet vergis, in dezelfde nacht, de Elfstedentocht verreden in een ware doodskou, welke meer dan één noodlottig is geworden, en het Leidse stadhuis verbrand. De Elfstedentocht, sindsdien herhaald, heeft veel minder indruk achtergelaten, waarschijnlijk omdat toen de temperatuur normaal koud, en in Februari '29 absoluut onmenselijk was. Te markanter omdat het zo laat in 't seizoen, immers eind sprokkelmaand was.

De brand van 't stadhuis te Leiden in die vriesnacht heeft sterk suggestief op de verbeelding gewerkt; de waterstralen welke terstond stolden, de brandweermannen die een harnas van ijs droegen, het zijn bijzonderheden om werkelijk nooit te vergeten. Deze nacht is, weerkundig gesproken, van heroïsche allure geweest. Wat lag nu in een vroegere eeuw meer voor de hand dan dat oude mensen, zij bij wie de mondelinge overlevering berustte, groot-wintergebeurtenissen zoals deze, een plaats gaven in de groot-winter hunner jeugd of middelbare jaren. Daar komt bij dat het een psychologische trek is bij den mens om een heroïsch gebeuren nooit alleen, geïsoleerd te stellen, het moet als 't ware omstuwde wezen door een stoet van iets geringere feiten, en daar boven uitsteken. Nu is een drama als deze „bevroeren brand“ iets dat kwalijk past in een gewone winter, en de kroniek schuift daarom de data wat op. Natuurlijk bedoel ik niet dat er bewuste geschiedvervalsing in zo'n geval plaats heeft. Het is een menselijke trek, zeide ik, meer niet.

Een ieder ga bij zich zelf maar eens na hoe licht hij tot iets dergelijks neigt en bijvoorbeeld de bruidsweken van een gelukkig voorheen versieren gaat met de feesten,

welke over maanden verdeeld waren. Historische kritiek blijft altijd noodzakelijk, ook in het eigen leven, anders komen op den duur alle hoge bergen en heerlijke bossen te staan in het land waar men eenmaal zijn mooiste vakantie heeft doorgebracht.

Hoe dit alles zij, de winter van '90 op '91 is verschrikkelijk geweest en 't ergste was dat hij geen einde nam. Dit laatste: het beangstigende van een seizoen, dat elke tot nu toe gekende maat overschrijdt, heeft De Man weergegeven in het luttel gevarieerd refrein dat elke vertelling besluit: „eindelijk is het, ook in dat schrikkelijke jaar negentig, toch zomer geworden". Daarin moet de zin verborgen liggen dat eigenlijk niemand het meer had verwacht. Een wonder was het van Gods goedheid dat het gras weer groende en de bomen botten, na zulk een bar wintertij.

Het komt mij voor, dat De Man op zeer oorspronkelijke wijze zijn thema heeft aangevast, minder van de stoffelijke dan wel van de geestelijke kant. Het is vooral de geestelijke nood, de verwildering van zeden, welk de auteur belicht in de dingen des dagelijkschen levens. Al schrijvend bevestigt Herman de Man datgene waar Roel Houwink telkens op wijst in zijn *Verdwinnend Volk*. Het leven van den boer is alleen schoon en goed in zijn natuurlijke gebondenheid. De boer is kluitvast. De tradities van de streek en het dorp en de hofstede, ook van 't boerengeslacht zelf, gaan altijd tenslotte terug op de weide en de akker; op ploegen en maaien, zaaiing en oogst. Gods goedheid kroont de jaargetijden, de boer voelt dat, sterker dan wie ook, al is, dit moet hier eenmaal gezegd, de orthodoxie van de in dit boek getekende boerenstand sterker dan zijn levend geloof.

Maar toen in de barre winter van '90 de goede aarde van natuur veranderd scheen, en den landbouwer uitstootte, toen was het gedaan met de regel waar anders het getijde den boer zo vast aan bindt. De auteur drukt dit als volgt uit op pag. 95: „het landvolk was toemeloos, toen de natuur het niet meer tot werken gebod". Er was dom en rauw kermisvertier op de ijsbanen; mensen „wier leven een plichtleven was geweest van stuiveren en sparen lieten die winter ineens af van hun rechtzinnige ge-

bruiken, om zich met drieste kop te werpen in een vreemd avontuur. Avontuur, even vreemd als het getij dat zij doorleefden. En eenmaal los van die levensregelen, buiten het zicht van de eigen woning en buiten de ban van de eigen manieren onder hun dak waren het ontteriken geworden, alsof ze al hun levensdagen verdaan hadden in feesten en beesten."

Heftig bewogen wordt de ontreddering en woestheid getekend in een vertelling als *de stinkende zeven*. Zeven boeren zeven broeders van den heb", zo als De Man 't zo kernachtig zegt, hebben van 't nachtbraken een gewoonte gemaakt, overgebleven uit de tijd der grote ottervangsten. Ze zaten bijeen in een herberg *De Koekoeke*, om op hun vallen in de ijsbijten te passen. Vandaar hun naam: „door kwaaitongen wier gezegd dat je ze op een uur afstand al ruiken kon, vanwege de otterstank aan hun kleer."

Maar toen ook de laatste bont uit de Lek was weggevangen bleven ze 's nachts in die kroeg komen, om te drinken en te kaarten.

Ik eindig met op de grote verdienste van Herman de Man te wijzen, dat hij bij 't beschrijven van alle zedenverwilderingsnoot plat en ruw wordt. Hij noemt zonde zonde, en tekent haar in de woorden van een, die er afschuw van heeft. Hij zegt, pag. 39, „En er was bekant geen parmentasie meer, waar geen droefenis over hing, beroering over een vader of een zoon, een meisje, of een aangetrouwd lid, dat schande had gebracht over den huis. — Maar het moet gezegd zijn, zeer velen bleven zich nog bewust van hun eer als boerman."

Het is de geest van zulk enen, van een eerbewust man, welke spreekt uit dit boek.

